

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.3>

Колодіна А.С.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0002-8965-2050>
padey_anya@ukr.net*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРИСЛИВО НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Вступ. Корисливо насильницькі злочини становлять серйозну загрозу громадській безпеці, оскільки вони пов'язані з використанням насильства для досягнення матеріальної вигоди. Ефективне розслідування таких злочинів вимагає комплексного підходу, який включає використання спеціальних медичних знань. У сучасних умовах зростає значення медичних експертів у процесі кримінального провадження, зокрема у виявленні, фіксації та аналізі слідів злочину на тілі потерпілого та інших об'єктах. Проте недостатня увага до цього аспекту може призвести до втрати важливих доказів та, як наслідок, ускладнити встановлення істини у кримінальних справах. З огляду на це, вважаємо за необхідне проаналізувати особливості використання спеціальних медичних знань при розслідуванні корисливо насильницьких злочинів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню використання спеціальних медичних знань при дослідженні корисливо насильницьких злочинів приділили увагу такі науковці, як Гусева В.О., Федосова О.В., Ковалевська Є.В., Кривда Л., Кривда Р., Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю., Озар В.Г. Та Юсупов В.В.

Мета статті. Метою статті є вивчення та аналіз використання спеціальних медичних знань у процесі розслідування корисливо насильницьких злочинів. Зокрема, мета включає оцінювання ролі судово-медичної експертизи, вивчення психологічних аспектів

розслідування, оцінювання впливу медичних знань на ефективність розслідувань.

Виклад основного матеріалу. Застосування спеціальних знань у стадії досудового розслідування передбачає, насамперед, на залученні до процесу розслідування спеціаліста й експерта, тобто осіб, які володіють такими спеціальними знаннями та навичками.

Так, не зважаючи на наявність у слідчого або судді знань у певній галузі, окрім тих, що пов'язані з кримінальним провадженням, відповідно до положень ч. 2 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), вони зобов'язані звернутися до експерта, якщо це необхідно для з'ясування певних обставин злочину. Крім того, законодавець визначає перелік обставин, з'ясування яких потребує обов'язкового призначення експертизи [1].

Тож, експертиза є однією з ключових форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі. На відміну від безпосереднього використання спеціальних знань слідчим, результати експертного дослідження оформляються у вигляді висновку експерта, який є джерелом доказів у провадженні.

Разом з тим, спеціальні знання у кримінальному провадженні можуть використовуватися не тільки під час проведення судових експертиз. Чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість залучення до провадження осіб, які володіють спеціальними знаннями та навичками

застосування технічних або інших засобів, і можуть надавати консультації під час досудового розслідування (ст. 71 КПК), а під час судового розгляду – усні консультації та письмові роз’яснення (ст. 360 КПК) [1].

Правові основи використання спеціальних знань передбачають їх дозволеність та правомірність відповідно до норм закону. Закон визначає необхідність всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального правопорушення. Ці вимоги закону є правовими підставами для обов’язку слідчого та суду застосовувати спеціальні знання. Ці положення розкриваються в КПК (ст. 69, 71, 100, 103, 105, 107, 195 та інші), де зазначається щодо можливості застосування методів та технічних засобів фіксації обставин на місці події, речових доказів, умов та результатів проведення слідчих та інших процесуальних дій. Вони визначають порядок застосування фотографії, звуко- та відеозапису, вимірювальних приладів, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи, а також вимоги до висновку експерта (ст. 69, 242, 243 КПК)[1].

Статті 69, 242, 243, 332 КПК України регулюють умови і порядок проведення експертизи, коли для з’ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні наукові та інші спеціальні знання. У ст. 71 КПК України також йдеться про участь спеціаліста у кримінальному провадженні. Ці положення формують правові основи використання спеціальних знань у процесі досудового провадження та судового розгляду [1].

Як справедливо зазначили Лук’янчиков Є. Д., Лук’янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю., використання спеціальних знань у кримінальному провадженні допускається за умови дотримання принципів:

- а) законності;
- б) науковості;
- в) забезпечення прав особи;
- г) безпечності;
- д) ефективності;
- є) використання уповноваженою на те особою;

ж) збереження досліджуваного об’єкта [5, С. 127].

Погоджуємося з думкою, що залежно від суб’єкта, що володіє спеціальними знаннями, та форми їх реалізації, ці знання можна поділити на три групи:

а) знання, якими володіють учасники сторони обвинувачення;

б) знання, якими володіють учасники сторони захисту;

в) знання осіб, яких сторони процесу залучають для вирішення певних завдань.

Суб’єктами використання спеціальних знань та технічних засобів у кримінальному провадженні є: слідчий, суд, прокурор, спеціаліст, експерт, захисник. Слідчий та спеціаліст використовують спеціальні знання та технічні засоби для виявлення та фіксації джерел криміналістичної інформації під час проведення слідчих дій. Наслідком такого використання є виявлені речові джерела чи їх матеріально зафіксовані відображення у вигляді фотознімків, копій слідів, які додаються до протоколу слідчої дії. Вони є засобом доказування у кримінальному провадженні. За суб’єктом слідчого пізнання виділяють дві форми використання спеціальних знань: безпосередню та опосередковану [5, С. 127].

Спеціаліст – це особа, яка володіє спеціальними знаннями та вміннями застосовувати технічні або інші засоби і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань. Це розширює можливості використання знань обізнаних осіб слідчим на всіх етапах кримінального провадження, складовою частиною якого є досудове розслідування (п. 10 ст. 3 КПК) [1].

Погоджуємося із позицією Юсупова В.В., що зазначає, що визначати види спеціальних знань у КПК або іншому процесуальному законодавстві України недоцільно та неможливо. Жоден перелік спеціальних знань не зможе охопити всі предметні сфери та різноманітні спеціальності, потреба в яких може виникнути при вирішенні завдань конкрет-

ного юридичного провадження [7, С. 489].

Водночас, залучення спеціальних медичних знань є необхідним для розслідування корисливо насильницьких злочинів.

Озар В.Г. наголошує на важливості медичних знань при розслідуванні злочинів у процесі розслідування катувань. Зокрема, звертає увагу на те, що значущу інформацію можуть містити одяг та взуття потерпілого, на яких можуть бути присутні сліди знаряддя злочину, біологічні сліди або частини одягу злочинця. Фахівець з медичними знаннями допомагає в огляді цих предметів, виявляючи сліди біологічного походження (кров, слина, волосся), вимірюючи відстань від фіксованих точок (шви, кишені, петлі, гудзики) до місця знаходження цих слідів, а також фіксуючи та вилучаючи їх. Крім того, він консульгує слідчого щодо механізму утворення цих слідів, що допомагає визначити взаємне розташування потерпілого та підозрюваного, а також можливість призначення експертиз. Під час огляду одягу, пошкодженого знаряддям злочину, медичний фахівець може за розривом тканини визначити силу та напрямок удару. Він також допомагає слідчому в складанні протоколу огляду предметів, описуючи виявлені біологічні сліди, вказуючи їх кількість, локалізацію, розмір, форму, а також точно зазначаючи локалізацію всіх пошкоджень на предметі, їх кількість, характер, напрямок та довжину [6].

Кривда Л. та Кривда Р. звернули увагу на те, що використання новітніх технологій у злочинній діяльності створює сприятливі умови для інтелектуалізації та модернізації злочинності, що, в свою чергу, зумовлює необхідність застосування спеціальних знань, зокрема судово-медичних. Авторами проведено аналіз використання медичних знань у ретроспективі і підсумовано, що судова медицина та криміналістика історично мають спільну мету, зазначену в ст. 2 КПК: забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був

притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а невинна особа не була безпідставно обвинувачена та притягнена до кримінальної відповідальності. [4, С. 142].

Гусева В.О. звернула увагу на те, що експерт під час слідчих дій може допомогти представнику слідчих органів не тільки кваліфіковано оглянути місце події, труп, а й знайти сліди злочину (наприклад, сліди біологічного походження – кров, волосся тощо), різні предмети (петля, зброя – речові докази), та вилучити їх без ушкоджень, а також, враховуючи те, що проведення слідчих дій (слідчий огляд) та судово-медична експертиза тісно взаємопов'язані між собою, а тому від правильності їх проведення, від повноти і грамотності поставлених на вирішення експерта питань, залежить правильність його висновку, а звідси і повнота та об'єктивність розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень [2, С. 77].

Федосова О.В. Звернула увагу на питання, які може поставити слідчий експерту для розслідування корисливо-насильницьких злочинів. Серед них:

- 1) який ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, завданих потерпілому;
- 2) у якому положенні перебував потерпілий відносно нападника в момент нанесення тілесних ушкоджень;
- 3) який характер мають наявні на тілі обстежуваної особи тілесні ушкодження;
- 4) чи могли ці ушкодження бути спричинені за обставин, на які вказує потерпілий, підозрюваний або обвинувачений;
- 5) який механізм утворення тілесних ушкоджень та яким видом зброї їх було нанесено;
- 6) чи міг потерпілий сам завдати собі поранень, зважаючи на їхній характер та місце розташування;
- 7) якщо поранення призвели до смерті, то яка її причина, час настання та послідовність нанесення поранень.

Також, зауважено, що завдяки проведенню судово-медичної експертизи речових доказів слідчий може отримати інформацію про зна-

ряддя злочину, зокрема за залишеними на них слідами-нашаруваннями у вигляді волокон одягу потерпілого, його крові та мікрочастинок ушкоджених органів[3, С. 479]. Погоджуємося із даною позицією, та вважаємо, що належне формулювання запитань та сприяння медичній експертизі може допомогти у виявленні правопорушення.

З вищезазначеного аналізу позицій науковців можна зробити висновок, що наукові дослідження спрямовані на підвищення ефективності розслідування корисливо насильницьких злочинів шляхом застосування новітніх методів та технологій, удосконалення процедур проведення експертиз та аналізу психологічних та психофізіологічних аспектів злочинів.

Розглянемо детальніше проблемні питання щодо розслідування корисливо насильницьких злочинів та необхідності використання медичних знань (табл. 1).

З огляду на вищезазначене, ефективне використання спеціальних медичних знань у розслідуванні корисливо насильницьких злочинів є критично важливим для встановлення обставин злочину та притягнення винних до відповідальності. Вирішення проблем, пов'язаних з використанням медичних знань, можливе через впровадження сучасних тех-

нологій, підвищення кваліфікації слідчих та медичних експертів, встановлення чітких процедур взаємодії та розробку єдиних стандартів документування доказів. Ці заходи сприятимуть покращенню якості розслідувань та забезпеченню справедливості у кримінальних провадженнях.

Висновки.

У результаті проведеного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Використання спеціальних медичних знань відіграє важливу роль у розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів. Зокрема, такі знання є незамінними при огляді потерпілих, обвинувачених та речових доказів, що дозволяє забезпечити всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин кримінального правопорушення.

2. Залучення медичних експертів дозволяє точно визначити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, що отримав потерпілий. Це сприяє об'єктивному розгляду справи та встановленню відповідальності за злочин. Завдяки судово-медичній експертизі стає можливим виявлення на речових доказах слідів біологічного походження, таких як кров та інші біологічні матеріали, що допомагає встановити зв'язок між знаряддям злочину та особами, що брали участь у злочині.

Таблиця 1

Проблемні питання використання спеціальних медичних знань при розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів та шляхи їх вирішення

Проблема	Шляхи вирішення
Багато ушкоджень, отриманих під час корисливо насильницьких злочинів, можуть бути малопомітними або прихованими, що ускладнює їх виявлення без спеціалізованих знань	Впровадження сучасних методів діагностики, таких як ультразвукове дослідження, рентгенографія, комп'ютерна томографія та магнітно-резонансна томографія. Підвищення рівня підготовки медичних експертів та слідчих щодо виявлення малопомітних ушкоджень.
Слідчі володіють не достатньою кількістю знань для правильної інтерпретації медичних даних, що призводить до неправильної оцінки доказів.	Організація спеціалізованих тренінгів та курсів для слідчих з метою підвищення їх обізнаності про основи судово-медичної експертизи та особливості роботи з медичними доказами. Розробка методичних рекомендацій та посібників.
Відсутність належного правового регулювання та чіткості процедур взаємодії між слідчими та медичними експертами може призвести до затримок у розслідуванні та втрати важливих доказів	Встановлення чітких процедур та протоколів взаємодії між слідчими органами та медичними експертами.
Відсутність єдиних стандартів документування медичних доказів	Розробка і впровадження єдиних стандартів та протоколів для документування медичних доказів. Проведення регулярних перевірок та аудитів дотримання встановлених стандартів.

Отже, результати дослідження підтверджують важливість та необхідність використання спеціальних медичних знань у розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів для забезпечення об'єктивності, повноти та ефективності правосуддя.

Анотація

Корисливо насильницькі злочини, такі як грабежі, розбійні напади та вимагання, часто супроводжуються значними фізичними та психологічними травмами для потерпілих. Використання спеціальних медичних знань є критично важливим для встановлення характеру травм, їхньої давності, а також для розуміння психологічного стану потерпілих і злочинців. В умовах постійного вдосконалення методів скоєння злочинів, особливо з використанням новітніх технологій і психотропних речовин, актуальність залучення медичних фахівців у процес розслідування постійно зростає. Це дозволяє не лише точніше визначити обставини злочину, але й сприяє наданню кваліфікованої допомоги потерпілим та забезпеченню належної правової оцінки дій злочинців.

У статті розглядаються аспекти використання спеціальних медичних знань при розслідуванні корисливо насильницьких злочинів. Вивчаються методи судово-медичної експертизи, психологічного аналізу та інших медичних дисциплін, які сприяють виявленню, документуванню та доведенню злочинної діяльності, пов'язаної з насильством і збагаченням. Основна увага приділяється інтеграції медичних знань у слідчі процеси для підвищення ефективності розслідувань та забезпечення справедливого правосуддя. методологічних знань при розслідуванні корисливо насильницьких злочинів. Дослідження зосереджено на методах та підходах, що застосовуються для виявлення, аналізу та доказування злочинної діяльності, яка поєднує насильство з метою збагачення. Особлива увага приділяється інтеграції криміналістичних, психологічних та юридичних знань для підвищення ефективності розслідування та забезпечення справедливого судочинства.

Ключові слова: спеціаліст, судово-медичний експерт, судово-медична експертиза, медичні знання, корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення.

Kolodina A.S. Some aspects of the use of special medical knowledge in the investigation of self-serving violent crimes

Summary

Profiteering violent crimes, such as robbery, assault and extortion, often involve significant physical and psychological trauma for victims. The use of specialised medical knowledge is critical to establishing the nature of the injuries, their duration, and to understanding the psychological state of victims and perpetrators. With the constant improvement of crime methods, especially with the use of the latest technologies and psychotropic substances, the relevance of involving medical professionals in the investigation process is constantly growing. This not only allows for a more accurate determination of the circumstances of the crime, but also facilitates the provision of qualified assistance to victims and ensures a proper legal assessment of the actions of criminals.

The article deals with aspects of the use of specialised medical knowledge in the investigation of profit-motivated violent crimes. The methods of forensic medical examination, psychological analysis and other medical disciplines that contribute to the detection, documentation and proof of criminal activity related to violence and enrichment are studied. The focus is on the integration of medical knowledge into investigative processes to enhance the effectiveness of investigations and ensure fair justice.

methodological knowledge in the investigation of lucratively violent crimes. The study focuses on the methods and approaches used to identify, analyse and prove criminal activities that combine violence with the aim of enrichment. Particular attention is paid to the integration of forensic, psychological and legal knowledge to enhance the effectiveness of investigations and ensure fair trials.

Key words: specialist, forensic medical expert, forensic medical examination, medical knowledge, mercenary-violent criminal offences.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № від № 4651-VI від 13.04.2012. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17>
2. Гусєва В.О. Деякі аспекти використання спеціальних медичних знань при розслідуванні посягань на життя працівників правоохоронних органів. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу. Харків. 2017. С. 77-78. https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/31.pdf
3. Федосова О.В. Використання спеціальних знань у ході розслідування корисливо насильницьких злочинів, що вчиняються неповнолітніми. Юридична наука. 2020. Вип. 2. С. 472–484. <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/115>
4. Кривда Л., Кривда Р. Генезис судово-медичних знань та напрями їх використання в розслідуванні насильницьких і корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Трибуна Молодого Вченого. 2021. Вип. 2. С. 133-145. http://yurvisnyk.in.ua/v2_2021/16.pdf
5. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є., Петряєв С. Ю. Використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Вип. 4 (44) 2019. С. 125–130. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=VKPI_soc_2019_4_22
6. Озар В.Г. Використання спеціальних знань під час розслідування катувань. Сайт Інтернет Конференції. 2014. <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1205/>
7. Юсупов В.В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. 2023. Юридичний науковий електронний журнал. Вип. 3. С. 486-490. http://www.lsej.org.ua/3_2023/111.pdf